

AARDAPPELEN SCHIL JE NAAR JE TOE

In haar roman *Waar wij altijd geweest zijn* beschrijft Maddy Stolk hoe haar moeder en grootmoeder aankwamen in een Nederland dat hen niet wenste. Op straat waren ze Hollandser dan kaas, achter de voordeur konden ze zichzelf zijn. Auteur Maddy Stolk

Maddy Stolk. Foto: Marjolein ten Hove-Voster

Louisa Stolk-Van Rijn, de oma van de auteur, jaren 1970.

De beste zijn op school. Onberispelijke manieren. Uitschillen in sport - al viel er voor mijn moeder op dat gebied geen eer aan mij te behalen. Het waren de onuitgesproken opdrachten waaraan ik mij als kind diende te houden. Dit deed ik braaf, zonder te vragen waarom: daarvoor lieten de gefronste wenkbrauwen van mijn moeder geen ruimte. Het enige wat ik haarfijn aanvoelde, was dat het voor haar van levensbelang was, dus deed ik wat er van me werd verwacht. Haalde ik een acht of lager op school, dan keerde ik met lood in mijn schoenen huiswaarts. Terwijl ze zelf al haar tegenstanders onverschrokken van de tennisbaan veege, wist ik nog geen bal te raken: haar teleurstelling was formidabel. Het zou nog decennia duren eer ik begreep waar haar dwingende gedrag vandaan kwam.

Het kwam niet voort uit haar jeugd in Nederlands-Indië, noch uit het Japanse interneringskamp waarin ze vormende jaren doorbracht tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het was ontstaan na haar repatriëring. Dit was het officiële woord, keurig en administratief, dat in de naoorlogse jaren werd gebruikt voor de aankomst van ruim driehonderdduizend mensen uit voormalig Nederlands-Indië. In het onafhankelijke Indonesië waren zij hun leven niet langer zeker: geweld, bedreiging en rechtsonzekerheid trof Indische Nederlanders en totoks, Nederlanders zonder gemengde achtergrond, op grote schaal.

Contractpensions

In theorie wist mijn moeder veel over Nederland. Ze kende het volkslied, de topografie, de leden van het koningshuis, maar Nederland was vooral een plek op de wereldkaart waarover ze in klaslokalen met ventilators aan het plafond werd onderwezen. Dat haar vaderland een land was waar het voortdurend regende en waar mensen vreemd naar je keken als je zei dat je er thuishoorde, wist ze destijds nog niet.

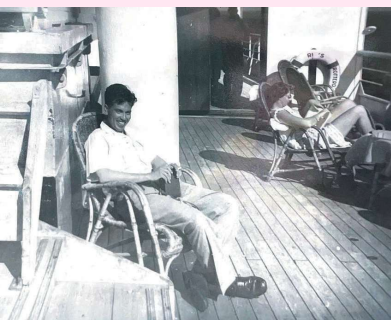
De term repatriëren, terugkeren naar het vaderland, impliceert zorg en overheidssteun. De werkelijkheid was anders. Die werkelijkheid begon, voor velen, in een contractpension. In mijn roman *Waar wij altijd geweest zijn* beschrijf ik hoe mijn moeder samen met haar moeder aankwam in een Nederland dat hen niet wenste. De contractpensions - hotels en pensions waarvan de eigenaren een contract hadden gesloten met de overheid voor de opvang - waren voor velen hun eerste kennismaking met Nederland, omdat zij generaties lang in Nederlands-Indië hadden gewoond en hier nooit eerder waren geweest.

Een van de weinige dingen die mijn moeder losliet over haar tijd in het contractpension, was dat zij met meerdere gezinnen een kamer moesten delen, slechts van elkaar gescheiden door een gordijntje. Zulke kamers waren geen tijdelijk ongemak. Ze waren het decor van een pedagogisch project en onderdeel van een overheidsbeleid dat doordrenkt was van achterdocht. Die

De opdracht was
ondubbelzinnig:
word Nederlands

achterdocht had de Commissie-Werner in 1952 al verwoord: de Indo-Europeanen konden maar beter in Indonesië blijven, want in Nederland zouden zij toch niet kunnen aarden. Ze kwamen toch - dus moesten ze maar worden omgevormd. Indische Nederlanders, die dachten huiswaarts gekeerd te zijn, kregen de opdracht te assimileren. Oftewel: hun eigen Indische cultuur af te leggen en op te gaan in de dominante Nederlandse cultuur. In de contractpensions werden Indische repatrianten bezocht door maatschappelijk werkers, die dit assimilatieproces nauwlettend in de gaten hielden. Via cursussen en controles dienden mijn moeder en haar moeder Nederlandse gewoonten aan te leren. Aardappelen naar je toe schillen, niet van je af. Geen koffie *toebroek*, maar filterkoffie. Niet driemaal daags baden, maar een keer per week douchen. Vaker douchen betekende immers meer waterverbruik met hogere kosten voor de pensionhouders. De opdracht was ondubbelzinnig: word Nederlands. Niet alleen qua noodzakelijke aanpassingen, zoals het dragen van winterkleren, maar ook binnenshuis moesten ze 'Nederlander worden'. Rijst eten was verboden, het was eten wat de pot schaft en die pot bestond meer dan eens uit aangelengde andijviesoep, want ook hier gold: hoe goedkoper het →

Jan Stolk, de vader van de auteur, aan boord van de Willem Ruys, circa 1952. De Willem Ruys voer van 1947 tot 1958 op de lijndienst tussen Nederland en Nederlands-Indië/Indonesië.

Johannis Stolk met zijn vrouw Louisa van Rijn en hun twee zoons Willem en Jan, circa 1931.

eten, hoe meer de pensionhouders overhielden. Uiteraard waren niet alle pensionhouders zo. Sommigen deelden grif wat zij in de moeizame jaren van de wederopbouw zelf tot hun beschikking hadden, maar zij waren veruit in de minderheid.

Beschavingsoffensief

Het inburgeringsbeleid liet geen ruimte voor identiteitsproblematiek of worstelingen met hun oorlogservaring. Geen ruimte voor rouw, voor de vraag wat ze achter hadden gelaten. Diploma's werden ongeldig verklaard: een acht in Indië betekende een vijf in Nederland. De overtocht en de opvang moesten de Indische Nederlanders bovendien geheel uit eigen zak betalen, met laaggeschoold werk vanwege die ongeldig verklaarde diploma's. De schuld van destijds 15.000 gulden zou omgerekend naar nu zo'n 50.000 euro bedragen. In haar boek *Opgevangen in andijvelucht* documenteert Griselda Molemans hoe diepgaand en stelselmatig dit beleid werd uitgevoerd. Het ging niet om praktische aanpassing alleen, het ging om het uitwissen van een cultuur. Culturele verschillen werden zonder aarzeling gelijkgesteld aan culturele achterstand. De Indische schrijver Tjalie Robinson zag het voor wat het was: een beschavingsoffensief. Pas wanneer de assimilatie voltooid was, kwamen de repatrianten in aanmerking voor een eigen woning. De ideale beoordeling van maatschappelijk werk luidde: 'Net gezin; een volledig westerse huishouding.' Assimilatie was niet vrijwillig. Het was de prijs voor een eigen voordeur. Wanneer die eigen voordeur er eindelijk was – geen controles meer, geen rapportages, geen oplopende schuld – gebeurde er iets opmerkelijks. Achter die deur bloeide op wat buiten onzichtbaar moest blijven. De rijst die mijn oma in het pension niet mocht koken, dampte dagelijks in de grijsgevolkte stoompan op het fornuis. Woorden die buitenshuis zelden of nooit

De tweede generatie voelde: de pijn is te groot, daar mag ik niet aankomen

werden gebruikt – het Maleis dat mijn ouders spraken zodra het over mij of mijn zusje ging, of over een onderwerp waarvoor ze ons te jong vonden – klonken thuis om de haverklap. De thermostaat stond stevast op 24 graden. Naast de stoel van mijn vader (geboren in Soerabaja en opgegroeid op Java) loeide daar naast nog eens een straalkachelij. Niemand verliet het huis zonder een bord eten verorberd te hebben, tot de laatste rijstkorrel. Aan de muren prijken ebbenhouten houtsnijwerk en *wayang kulit*-poppen. Door het hele huis hing de geur van trassi, afgewisseld met witte salie als er boze geesten verdreven moesten worden. Stapels ongespoelde bakjes van de afhaaltoko, altijd bewaard voor je-weet-maar-nooit, groeiden onder tussen het pand uit. Alleen mensen die écht dichtbij stonden, werden tot dit universum toegelaten. Degenen die niet vreemd opkeken als je 'löh!' riep van verbazing. Die wisten wat een *slametan* was. Die tussen de woorden door konden luisteren naar wat niet werd uitgesproken.

Hollandse hardhorendheid

In *De uittocht uit Indië, 1945-1995* laat historicus Wim Willems zien hoe de inburgering van Indische Nederlanders in Nederland ogenschijnlijk geruisloos verliep: in tegenstelling tot latere

migratiegolven traden er geen grootschalige conflicten op tussen repatrianten en de ontvangende samenleving. Indische Nederlanders pasten zich snel aan en werkten hard. En betaalden daarvoor een prijs die pas generaties later volledig zichtbaar werd: een verlies van identiteit, een gevoel van ontworteling, en een diep zwijgen over alles wat was geweest. Niet het Indisch zwijgen, zoals dat fenomeen wordt genoemd, want praten wilde die eerste generatie maar al te graag. Wat hen het zwijgen oplegde was, zoals stadsdichter van Amsterdam Ellen Deckwitz het formuleerde, de Hollandse hardhorendheid.

Op de lange termijn leidde de gedwongen assimilatie ertoe dat de Indische cultuur en identiteit door de derde en vierde generaties moesten worden herontdekt. Zij durfden hun grootouders de vragen te stellen waar de tweede generatie van wegbleef, omdat die tweede generatie voelde: de pijn is te groot, daar mag ik niet aankomen. Bovendien is de verhouding grootouders-kleinkind minder beladen dan die van ouder en kind. Dat herontdekken is een poging te begrijpen hoe je bent geworden wie je bent. Welke gebaren je meekreeg zonder te weten waarom, zoals het wapperhandje om moeilijke gesprekken letterlijk weg te wuiven. Wat was er gebeurd? Wie waren wij? Waar komen wij vandaan? Die vragen zijn niet alleen persoonlijk, ze zijn ook politiek. Het besef dat de gedwongen assimilatie een vorm van cultureel geweld was, drong pas langzaam door, zowel in de samenleving als bij de Indische gemeenschap zelf. De erkenning dat het vragen van aanpassing ook het opleggen van verlies is, is iets waar Nederland pas in de 21ste eeuw mee is gaan worstelen.

Dubbelleven

Wat mij in de verhalen van de eerste generatie telkens trof, was de beheersing van de vrouwen wier verhalen ik optekende. Niet de emotionele onderdrukking die je associeert met trauma, maar een actieve, bijna artistieke beheersing van twee registers. Buiten: correct, onberispelijk, Hollander dan kaas. Binnen: zichzelf. Dit dubbelleven was overleven als hogere kunstvorm.

In mijn roman *Waar wij altijd geweest zijn* schrijf ik over wat er bewaard bleef in het privé domein, in de binnenruimte van de vrouwen die hun ware natuur niet openlijk konden uiten. De verhalen die vrouwen elkaar vertelden, niet voor de geschiedschrijving, maar voor hun dochters. Zoals ik deze roman goeddeels voor mijn dochter schreef. Om niet alleen voor mezelf, maar ook voor haar te duiden waar we vandaan komen. Waarom mijn moeder, haar

Gesoigneerd gekleed lopen Willem en Jan Stolk met een onbekende vriend op de Dam in Amsterdam, circa 1937. Achterop staat geschreven: 'En dan te bedenken dat we alleen maar op weg waren naar de Bijenkorf.'

oma, zo hamerde op onberispelijk gedrag en hoge cijfers: dan zou niemand ons meer iets kunnen afnemen. Het bleek haar vorm om liefde te tonen.

Achter de voordeur bewaarden mijn ouders zichzelf. In de beperkte ruimte die hen werd gelaten, bleven zij wie zij waren. Hollandser dan de Hollander buiten de deur, maar binnenska-

mers leefden zij in een wereld die niemand hun kon ontnemen, ook al hadden velen dat geprobeerd. De Indische cultuur heeft de assimilatie overleefd, niet omdat ze luider was, maar omdat ze dieper zat. Die wereld beschrijf ik in *Waar wij altijd geweest zijn*. Niet als aanklacht, maar als getuige van wat er ondanks alles werd bewaard. En als trotse erfenis van vrouwen die twee levens leidden, en in beide wisten te overleven. •

Maddy Stolk debuteerde in 2023 met Soedah, laat maar. Waar wij altijd geweest zijn is haar meest recente boek. Al het beeldmateriaal is afkomstig uit de privécollectie van de auteur

